

сферу туризму; складні умови перетину державного кордону; невідповідне регіональне та місцеве управління туристичною діяльністю.

Виходячи з цього, можна сказати, що туризм за часи свого існування перетворився з важкодоступного відпочинку в індустрію масового оздоровлення для представників усіх рівнів населення всіх країн світу. Міжнародний туризм став складовою економічного і соціального розвитку та одним з найбільш характерних проявів глобалізації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сапрунова В.Б. Туризм: еволюція, структура, маркетинг. – М. : Осць – 89, 1997. – 160 с.
2. Всесвітня туристична організація. Офіційний сайт. Режим доступу: <http://www2.unwto.org/>
3. Гостиничный бизнес в Северной Европе показатели RevPAR и ADR демонстрируют максимальный рост в Европе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://prohotel.ru/news146477/0/>
4. Юрченко С.А. Инфраструктура мира: Учебник / С.А. Юрченко. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2013. – 328 с.
5. Ухудшение положения в мировой индустрии туризма // Бюллетень иностранной коммерческой информации. – 2015. – № 68. – С. 16.
6. Туристический рынок попал в «паутину» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://prohotel.ru/news-148050/0/>
7. Система online бронювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.booking.com>
8. Система online бронювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lookforcontent.com/ru/>
9. Система online бронювання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.travelmenu.ua/>
10. Статистика туризма в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.marketing.vc/report.php?issue=424>
11. Іртищева І.О. Сільський туризм як один із напрямів розвитку підприємництва на селі / І.О. Іртищева, Л.В. Дейнеко, П.М. Купчак // практичної конференції «Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі» 8-9 жовтня. – 2009р. – м. Житомир, 2009. – С. 59-63.
12. Іртищева І.О. Стратегічні орієнтири інвестиційно-інноваційного розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону / І.О. Іртищева, Д.С. Войт // Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Тернопіль, 15-17 жовтня 2015 р.: Терн. націон. техн. ун-т ім. І. Пулюя, 2015. – С. 27-29.
13. Іртищева І.О. Інвестиційна трансформація туристично-рекреаційного комплексу регіону / І.О. Іртищева, Д.С. Войт // Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Миколаїв, 6 листопада 2015 р.: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2015. – С. 90-92.

УДК 338.43:633.8

Никитюк Ю.А.

*кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу економіки природокористування в агросфері
Інституту агроєкології і природокористування
Національної академії аграрних наук України*

ІНТЕГРОВАНІЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ

У статті проаналізовано сучасні проблеми функціонування та розвитку вітчизняного ринку лікарської рослинної сировини. Уточнено сутнісно-змістовну основу поняття «ринку лікарської рослинної сировини». Представлено характеристику міжгалузевих зв'язків у сферах сільськогосподарської, заготівельної, фармацевтичної та торговельної діяльності. Запропоновано нову форму взаємовідносин між контрагентами щодо заготівлі, культивування, переробки та реалізації лікарської рослинної сировини. З метою узгодження інтересів суб'єктів ринку лікарської рослинної сировини і найбільш ефективного їх розвитку обґрунтовано інтегрований механізм функціонування даного ринку.

Ключові слова: механізм, інтеграція, лікарська рослинна сировина, ринок, взаємовідносини.

Никитюк Ю.А. ИНТЕГРИРОВАННЫЙ МЕХАНИЗМ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ РЫНКА ЛЕКАРСТВЕННОГО РАСТИТЕЛЬНОГО СЫРЬЯ

В статье проанализированы современные проблемы функционирования и развития отечественного рынка лекарственного растительного сырья. Уточнена сущностно-содержательная основа понятия «рынок лекарственного растительного сырья». Представлена характеристика межотраслевых связей в сферах сельскохозяйственной, заготовительной, фармацевтической и торговой деятельности. Предложена новая форма взаимоотношений между контрагентами по заготовке, культивированию, переработке и реализации лекарственного растительного сырья. С целью согласования интересов субъектов рынка лекарственного растительного сырья и наиболее эффективного их развития обоснован интегрированный механизм функционирования данного рынка.

Ключевые слова: механизм, интеграция, лекарственное растительное сырье, рынок, взаимоотношения.

Nykytyuk Yu.A. INTEGRATED MECHANISM OF MARKET MEDICINAL HERBS

Analyzed the current problems of functioning and development of the domestic market for medicinal plants. Refined-merits substantive basis for the concept of "market medicinal plants". Presented characteristic linkages in the areas of agricultural, harvesting, pharmaceutical and commercial activities. A new form of relationship between contractors regarding the preparation, cultivation, processing and sale of medicinal plants. To coordinate the interests of market medicinal plants and most efficient integrated development reasonably functioning of the market mechanism.

Keywords: mechanism, integration, medicinal herbs market relations.

Постановка проблеми. В умовах складної економічної ситуації фармацевтичний ринок все частіше проявляє інтерес до лікарських рослин як джерела сировини для ефективного виробництва безпечних лікарських засобів. Останніми роками швидкими темпами зростає кількість операторів, що беруть участь у процесі товароруку лікарської рослинної сировини, збільшується кількість споживачів, які використовують фітотерапію для профілактики і лікування захворювань. У той же час є низка проблем, які ускладнюють ситуацію на ринку лікарської рослинної сировини, зокрема, щодо організаційної взаємодії підприємств на даному ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку теоретичних і практичних питань організації ринку лікарських рослин зробили відомі вітчизняні і зарубіжні вчені, зокрема, С.В. Гриценко, Л.І. Демкевич, І.М. Дорошкевич, Б.Б. Семак, О.І. Тихонов, Е.В. Черкашина та ін. Варіанти вирішення організаційних проблем забезпечення галузей національної економіки лікарською рослинною сировиною знайшли своє відображення в наукових працях О. Базаркіної, О. Березіна, Н. Карпенка, І. Маркіна, Л. Попова, А. Швець та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте в умовах диверсифікації економіки зростає необхідність взаємодії між галузями, які при організації власного виробництва використовують продукти інших сфер. Недостатньо дослідженими залишаються також питання обґрунтування структури міжгалузевих зв'язків ринку лікарської рослинної сировини.

Мета статті полягає в обґрунтуванні інтегрованого механізму функціонування ринку лікарської рослинної сировини в напрямі узгодження інтересів суб'єктів даного ринку і найбільш ефективного їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з Наставною з належної практики культивування та збирання (GACP) вихідної сировини рослинного походження, під лікарською рослинною сировиною розуміють переважно цілі, фрагментовані або розрізані рослини, що використовуються для отримання лікарських речовин, лікарських засобів рослинного походження (фітопрепаратів) та лікарських форм, і дозволені до використання [1]. Динаміка розвитку вітчизняного ринку лікарських препаратів на основі сировини рослинного походження демонструє підвищений попит на лікарську сировину, що є складовим компонентом продукції фармацевтичного, парфюмерно-косметичного, харчового, лакофарбового, шкіряного, текстильного, поліграфічного, металургійного та ряду інших виробництв.

Сучасний етап розвитку вітчизняної економіки характеризується формуванням нових форм господарювання, зміною технологій виробництва, переходом до нових видів і зразків техніки та обумовлює розбудову нових міжгалузевих пропорцій шляхом реконструкції та модернізації традиційних галузей економіки, а також формування нових.

Проведені дослідження [2; 3] дозволили уточнити визначення ринку лікарської рослинної сировини як системи економічних відносин в аграрній, переробній та фармацевтичній галузях економіки, що формується в процесі збору, вирощування, переробки та обігу лікарської рослинної сировини з метою задоволення потреб суспільства в безпечних лікарських препаратах. Основними контрагентами даного ринку є підприємства, що займаються заготівлею дикорослих лікарських рослин, сільськогосподарським культиву-

ванням, переробкою і збутом. Визначено, що вітчизняний ринок лікарської рослинної сировини має чіткі сегменти: сировинний базис, переробка і виробництво лікарських препаратів, сфера реалізації (рис. 1).

Тому сформована в практиці господарської діяльності двоїстість розуміння з погляду заготівлі і культивування та фармацевтичного виробництва ускладнює теоретичне обґрунтування й практичне функціонування ринку лікарської рослинної сировини.

Вищевикладене дозволяє зробити висновок про необхідність формування напрямів розвитку ринку лікарської рослинної сировини, що представляє собою складний комплекс взаємопов'язаних секторів сільськогосподарського та промислового виробництва, заготівлі й реалізації.

Таким чином, збір дикорослих лікарських рослин та виробництво лікарських рослин у сільськогосподарських організаціях становить сировинний базис ринку, без існування якого неможливий обіг сировини у більшості галузей національної економіки. Однією з проблем даного сектора є відсутність централізованого органу із закупівлі у населення лікарських трав. Якщо раніше закупівлею лікарської сировини займалась «Укоопспілка», то зараз його функції на себе перейняли приватні підприємці.

Сільське господарство спрямоване на культивування лікарських культур, що здійснюється переважно спеціалізованими сільськогосподарськими організаціями, а також особистими селянськими чи фермерськими господарствами. Крім того, обов'язковою складовою галузі є різного роду заготівельні компанії, що спеціалізуються на зборі дикорослих лікарських трав. Культивована сировина у перспективі є більш затребуваною по ряду обставин, зокрема, можливістю: планового контролю заданих характеристик якості шляхом коригування агротехнічних заходів; оптимального територіального розміщення та планування обсягів виробництва; впливу на екологічне біорізноманіття дикорослих видів. У той же час виявлено, що в результаті виробничої діяльності з культивування лікарських рослин, крім отримання товарної сировини, проявляються і зовнішні (неринкові) ефекти, які створюють додаткові переваги в рамках багатофункціонального сільськогосподарського виробництва. Наприклад, на стику соціальної та екологічної складових багатофункціональності зберігається біорізноманіття (при раціональній системі заготівлі дикорослих рослин), що сприяє сталому розвитку сільських територій.

Сектор переробки галузі включає в себе організації з первинної та глибокої переробки, фасування лікарської рослинної сировини. До первинної обробки відносять миття, різання перед сушінням, фумігацію, заморожування, дистиляцію, сушіння тощо. Глибока переробка здійснюється переважно переробними та фармацевтичними організаціями і передбачає безпосередньо виробництво лікарських препаратів з рослинної сировини.

Організаційно-економічні дослідження виробничого процесу спрямовані на вирішення проблем переходу виробництва на міжнародні стандарти якості та вивчення економічної ефективності випуску лікарських препаратів з лікарської рослинної сировини.

Невід'ємною частиною галузі повинні бути науково-дослідні інститути, дослідні селекційні станції, тісна взаємодія має здійснюватися з асоціацією виробників сільськогосподарської техніки. Процес виробництва необхідно оцінювати внутрішньогалузевим пунктом контролю якості продукції на відповідність її світовим стандартам [4].

Уся галузь замикається на споживачах [4; 5], представлених парфумерно-косметичними заводами і фабриками, мережею аптек та вітчизняними організаціями, підприємствами й зарубіжними фірмами, що виробляють різні види продукції, компонентами якої є лікарська сировина. Вирішення проблем збуту і споживання можливо реалізувати в процесі досліджень з визначення потреби та вивчення попиту на лікарську рослинну сировину, організації раціонального використання й охорони природних ресурсів, формування системи аптечних організацій, моніторингу ринку і особливостей споживчої поведінки.

Отже, всі суб'єкти господарювання, що функціонують на ринку лікарської рослинної сировини, належать до різних галузей та сфер управління різ-

них відомств, що значно ускладнює розвиток даного ринку в цілому. Слід підкреслити, що для збільшення обсягів виробництва продукції і підвищення ефективності господарської діяльності потрібно удосконалити систему міжгалузеву взаємодії операторів ринку лікарської рослинної сировини. Для цього пропонуємо інтегрований механізм функціонування ринку лікарської рослинної сировини по кожному з етапів даної складної системи: «виробництво сировини (заготівля дикорослої сировини і культивування лікарських трав) – переробка (первинна та промислова) – збут» (рис. 2).

На етапі розвитку інтегрованого механізму функціонування ринку лікарської рослинної сировини головним напрямом є створення кластерних формувань з метою становлення субконтрактних відносин та отримання синергетичного ефекту від спільної діяльності. Такі інтеграційні об'єднання [3; 7; 8] є організаційним середовищем, що забезпечує оптимальну структуру взаємовідносин його учасників, які використовують конкуренцію для залучення інновацій і кооперацію для впровадження результатів наукових досліджень.

Особливістю запропонованого механізму є системний підхід до організації взаємодії суб'єктів ринку лікарської рослинної сировини на основі розподілу функцій між підприємствами різних галузей, орієнтований на вирішення двох принципових завдань [6] (забезпечення потреби населення в доступних лікарських препаратах та ефективне використання щорічно поновлюваних ресурсів рослинної сировини), що дозволяє істотно підвищити економічну ефективність виробництва і збуту за допомогою збільшення обігу, зниження витрат, удосконалення якості та безпечності готової продукції.

Інтегрований механізм передбачає сукупність взаємопов'язаних організацій, представлених заготівельниками, виробниками лікарської рослинної сировини, переробними і фармацевтичними підприємствами, оптовими і роздрібними збутовими підприємствами та іншими структурами, технологічно пов'язаними між собою й орієнтованими на загальний ринок споживачів, взаємодоповнюючими один одного. Учасники такої інтегрованої структури повинні мати мережеву форму управління, що підсилюють конкурентні переваги як кожного з них, так і кластера в цілому, здатними генерувати інноваційну діяльність і залучати додаткові інвестиції.

Висновки. Таким чином, інтегрований механізм функціонування ринку лікарської рослинної сировини можна інтерпретувати як форму взаємодії сконцентрованих на певній території організацій зі збору, вирощування, переробки та обігу лікарської рослинної сировини з метою отримання максимального прибутку і зниження витрат на виробництво, задоволення потреб суспільства в безпечних лікарських препаратах та узгодження інтересів суб'єктів даного ринку. На відміну від існуючих підходів вибудована цілісна система ринку, що усуває галузеву і відомчу роз'єднаність та дає можливість консолідувати зусилля щодо використання матеріальних і фінансових ресурсів.

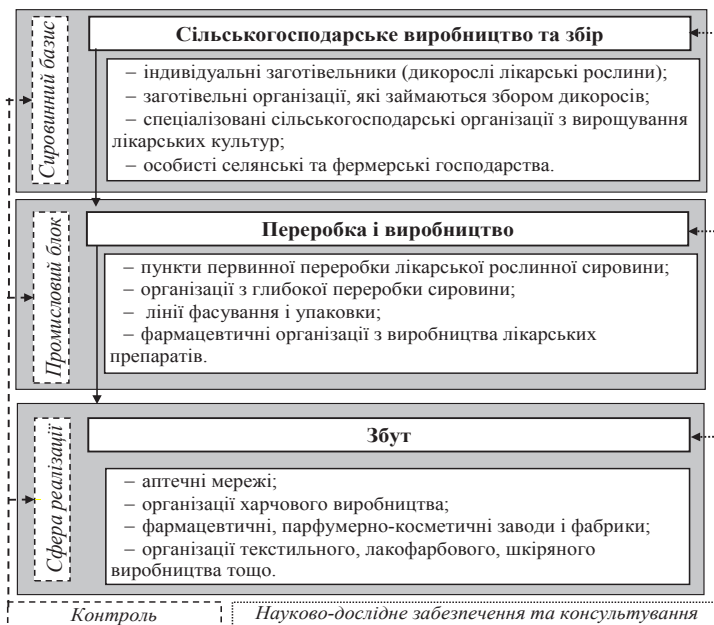

Рис. 1. Структурно-функціональна схема ринку лікарської рослинної сировини

Джерело: сформовано автором

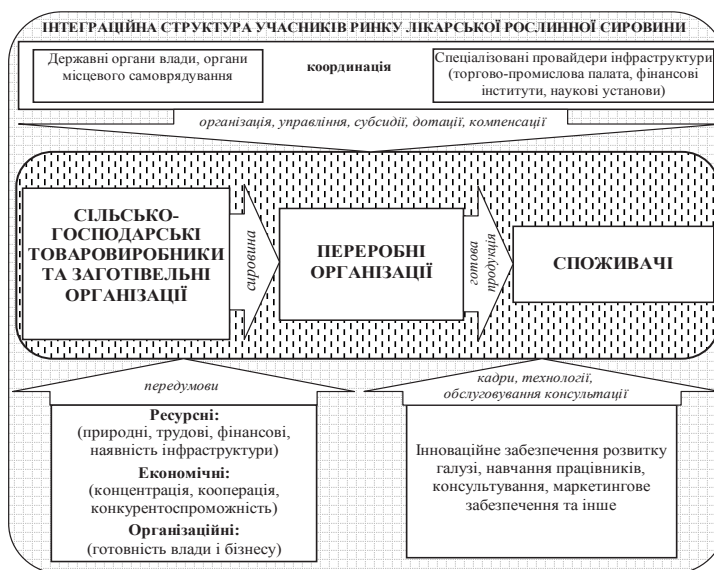

Рис. 2. Інтегрований механізм взаємодії учасників на ринку лікарської рослинної сировини

Джерело: адаптовано автором за [4; 6; 7]

Застосування інтеграційної форми функціонування ринку лікарських рослин дозволить створити структурно-технологічну модель, що забезпечує взаємодію організацій, які збирають лікарську сировину, культивують лікарські рослини, здійснюють їх первинну і глибоку переробку, з організаціями, що здійснюють інноваційну, логістичну, збутову підтримку. Реалізація запропонованих пропозицій дозволить створити основу конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств у сфері лікарського рослинництва на внутрішньому і зовнішньому ринках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Good Agricultural and Collection Practice for Herbal Raw Materials (Botanical Raw Materials Committee of the American Herbal Products Association, American Herbal Pharmacopoeia), 2006. – 39 p.
2. Никитюк Ю.А. Інституціональні засади аналізу функціонування ринку лікарських рослин / Ю.А. Никитюк // *АгроСвіт*. – 2015. – № 7. – С. 8–12.
3. Никитюк Ю.А. Інтеграція суб'єктів ринку лікарської рослинної сировини в контексті сталого розвитку / Ю.А. Никитюк // *Перспективи сталого розвитку економіки: національний та регіональний аспекти* : матеріали міжнар. наук. конф. (Дніпропетровськ, 3–4 квітня, 2015 р.) : у 2-х ч. – Дніпропетровськ : Перспектива, 2015. – Ч. 2. – С. 18–20.
4. Черкашина Е.В. Основы формирования эфиромасличной и лекарственной отрасли страны / Е.В. Черкашина // *Современные проблемы науки и образования*. – 2014. – № 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.science-education.ru/115-11492>.
5. Карачевская Е.В. Особенности формирования и управления объединениями кластерного типа в экономике Республики Беларусь / Е.В. Карачевская // *Учет, анализ и финансы в организациях АПК: состояние и пути совершенствования* : сб. науч. трудов ; редкол.: Н.В. Великоборец (гл. ред.) [и др.]. – Горки, 2013. – С. 173–176.
6. Дорошкевич И.Н. Концептуальные основы формирования рынка лекарственного растительного сырья / И.Н. Дорошкевич // *Сельское хозяйство – проблемы и перспективы* : сб. науч. трудов. – Гродно : Гродн. гос. аграр. ун-т, 2008. – Т. 1. – С. 264–272.
7. Швець А.С. Економічні засади становлення ринку лікарської рослинної сировини в Україні / А.С. Швець // *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит»*. – 2012. – № 2. – С. 52–58.
8. Strehl A., Ghosh J. Clustering ensembles – a knowledge reuse framework for combining multiple partitions / A. Strehl, J. Ghosh // *The Journal of Machine Learning Research*. – 2002. – V. 3. – P. 583–617.